

Mérlegen

Tíz-tizenkét év elegendő, hogy elmúltával eltöprengjünk egy intézmény fejlődésén, mérlegre tegyük az elért eredményeket és az óhatatlanul jelentkező gondokat. A fővárosi tanács végrehajtó bizottsága 1972 után 13 évvel, 1985. január 8-án újra megtárgyalta — önálló napirendi pontként — intézményünk, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkáját. Több mint egy évtizedről adott tehát számot a beszámoló, amelyet a vb elé terjesztettünk. De ezen túl töprengésre, a tennivalók számbavételére ösztönzött maga az ülés két és fél óras vitájával, sőt a határozat is (amely egyébként dicsérlettel elfogadta a beszámólót és magáévá tette a javaslatokat), hiszen nem megkötni akarta az intézmény kezét, hanem — a legfőbb irányokat megszabva — továbbgondolkodásra ösztönözte és hatalmazta fel annak dolgozóit.

Milyen volt ez a „két vb közötti” évtized a Szabó Ervin Könyvtár életében? Hogyan illett, egyáltalán beillett-e intézményünk az ebben az időben igazán nagyot fejlődött magyar városi könyvtárak sorába? Válaszként előre is leszögezhetjük: sikeres évtized volt, talán a legsikeresebb a felszabadulás utáni négy évtized közül. A hálózatfejlesztés, a szolgáltatások bővülése, új könyvtárak építése mindenképpen indokolja ezt a minősítést. De tegyük hozzá azt is, hogy a könyvtár saját történetében nem ez a legsikeresebb tíz év, és hogy a magyar városi könyvtárak egyike-másika nagyobb fejlődést ért el ugyanebben az időszakban. A könyvtár múltjában talán a kezdeti évek, a létrehozás és a kiteljesedés éve; azok, amikor ez az intézmény képviselte a legújabbat, a leghaladóbbat; amikor ő „diktálta” a tempót; amikor a magyar városok Budapesthez fordultak könyvtári példaért... Szóval voltak jobb évtizedeink is.

Az országhatárokon belül nincs Budapesttel közvetlenül összehasonlítható város. De a legnagyobb magyar városok könyvtárai között minden mutatószámban változatlanul Buda-

pest van az utolsó helyen. Az elmúlt tíz évben is például Szeged vagy Miskolc sokkal nagyobbat lépett előre könyvtári gondjainak megoldásában. És az országhatárokon kívüli, az európai nagyvárosok? A vb előterjesztés egyik mellékletében kísérletet tettünk nemzetközi összehasonlításra, s az összevethető területeken megállapíthattuk, hogy például az egy lakosra jutó könyvek és a kölcsönzött könyvek száma alapján néhány közép-európai nagyvárossal (Prága, Bécs, Milánó) még álljuk a versenyt, az angol, a holland vagy a skandináv városok könyvtáraitól azonban messze le vagyunk maradva a használati mutatókat illetően.

Mégis, mire alapoztuk azt a megállapítást, hogy az elmúlt évtized egyike volt a számunkra legsikeresebbeknek? A vb-ülésen említett és a következőkben még részletezendő eredményekre, és arra, hogy a könyvtárosok odaadó munkája párosult a fenntartó segítő igyekezetével. A fővárosi tanács ebben az időszakban, ha gondjainkhoz képest nem is eleget, de a megelőző harminc év arányaihoz képest mindenképpen többet adott könyvtári célra. Úgy is mondhatnánk, nem volt hiábavaló a sok „prédikáció”, a fővárosi könyvtárpolitikájának elmaradottságáról (gondoljunk csak *Sallai István* filippikáira), a fővárosi tanács a saját múltbeli gyakorlatához képest nagyot lépett előre. Lássuk csak, miben jelentkeztek elsősorban az eredmények?

A hálózat fejlődése

A hálózatfejlesztést szinte önmagában minősíti az a tény, hogy a beszámolási időszakban 33 új könyvtárat adtunk át, összesen 50 százalékkal növelvén a hálózat könyvtárainak alapterületét. Igaz, hogy ebből 10 kicsi, 100 négyzetméteresnél kisebb létesítmény, de olyan könyvtárak is vannak közöttük, mint a kőbá-

nyai, a kispesti, a kelenföldi, az angyalföldi, a csepeli főkönyvtár, vagy a Kertész utcai szakolvasóterem. Szinte minden korszerűnek tekinthető nagyobb könyvtárunk ebben az időben épült. És a sor azóta még folytatódott: ebben az évben avattuk fel a pestlőrinci új főkönyvtárat. A könyvtárak száma mégsem nőtt, inkább csökkent, hiszen az új könyvtárak nagyobb része a már végképp használhatatlan, elviselhetetlenül szűk körülmények között tengődő fiókkönyvtárak helyébe lépett. Ez a vegyes összetétel, a korszerű és korszerűtlen „fejlesztések” együttes jelenléte jól jellemzi a főváros könyvtárügyét: nagy erőfeszítéseket tesz a korszerűbb megoldások érdekében, de még nehezen tud szabadulni a megszokásoktól.

Ugyancsak a hálózatfejlesztést szolgálták, a fővárosi lakosság ellátását javították a mozgókönyvtárak is. 1973-ban, Pest, Buda és Óbuda egyesítésének centenáriumi évében indult az első bibliobusz, majd nem sokkal utána a második. A beszámolási időszakban egyszer már cseréltük is a kocsikat — sajnos, szintén csak átalakított járművekre —, mivel a nagy igénybevétel miatt elhasználódtak.

Az 1972-es végrehajtó bizottsági határozat előkészítése során dolgozta ki a könyvtár a hálózat továbbfejlesztésének tervét, összhangban az abban az évben megjelent országos szakmai irányelvekkel. A jelenből visszatekintve általában az akkor kimunkált hálózati felépítést hívjuk főkönyvtári rendszernek, de a valóságban nem ilyen egyszerű a helyzet. Az eredeti tervek szerint a főváros legfontosabb pontjain, közlekedési központjaiban, a városrész-centrumokban „A”-típusú közművelődési könyvtárak épültek volna, a hozzájuk méretezett épületekkel, gyűjteményekkel és szolgáltatásokkal. Ezek lettek volna az úgynevezett főkönyvtárak. A tervezett intézmények közül, sajnos, csak a kőbányai és a kelenföldi épült meg. Némi jóindulattal mondhatjuk, hogy hasonló színvonalú szolgáltatást nyújtanak az olyan, kisebb alapterületű kerületi könyvtárak is, mint például az angyalföldi és a pestlőrinci. Igazgatási, szervezési megfontolásokból azonban még a szükséges számú új könyvtár megépülése előtt célszerűnek látszott valamennyi kerületben kijelölni a főkönyvtárakat (az említett új intézmények természetesen főkönyvtárak lettek!), és a kerület többi könyvtárát — néhány kivétellel mint fiókot — ezekhez csatoltuk. Az átszervezés 1984-ben fejeződött be. A főkönyvtári rendszer révén egyszerűbbé vált

Az FSZEK kőbányai főkönyvtára

az irányítás, a kerületi tanácsokkal és intézményekkel javult a kapcsolat, de a szervezet ellátási rendszerként csak hézagosan működik, hiszen hiányoznak a rendszerben szükséges „A”-, illetve „B”-típusú könyvtárak, még ha az elmúlt tíz évben több épült is belőlük, mint a megelőző évtizedekben összesen.

A hálózatfejlesztésre vonatkozó régebbi elképzeléseket változatlanul érvényesnek tekintve (a mostani vb ülés nem új tervet fogadott el, hanem a korábbinak ésszerűen módosított, a tapasztalatok alapján kiigazított változatát) két megjegyzés szükséges a tervezésről. Néhány — elsősorban a kerületi tanácsok részéről kinyilvánított — vélekedéssel ellentétben a fővárosban nincs szükség 22 „A”-típusú könyvtárra (soha nem is szerepelt ennyi a tervekben), illetve az „A”-típus követelményei ésszerűen módosítva alkalmazandók Budapesten. Igaz, hogy egy-egy kerület lakosság száma meghaladja a megyeszékhelyek legtöbbjéét, ám Budapest bármely kerületéből — villamosra ülve — negyedórán belül át lehet jutni a szomszédos kerületben működő „A”-típusú könyvtárba. Továbbá: a közigazgatási beosztáshoz való igazodást indokolhatják az együttműködés és a partneri kapcsolatok igényei, mégsem bizonyos, hogy a jelenlegi megoldás a legjobb. Kevesebb — de egyúttal az ellátási feladatokat is vállaló és szolgáltatásait tekintve tényleges „A”-típusú főkönyvtár — valószínűleg többet érne.

A most elfogadott fejlesztési elképzelések változatlanul az alapellátás általánossá tételét és a differenciált szolgáltatásoknak a főváros

egész területén való megteremtését hangsúlyozzák. Az alapellátást illetően elsősorban a lakótelepeken vannak igen súlyos hiányok, az utóbbiak tekintetében pedig a III., a XIV., a XV. és a XVII. kerületek gondjának megoldása a legsürgetőbb. Közöttük három olyan kerület van, amelyek már a korábbi elképzelésekben is szerepeltek mint „A”-típusú könyvtárra „jogosult” területi központok. Elképzeléseink szerint az épülő főkönyvtárakat lakótelepeken hozzuk létre, mert ezáltal egyszerre szolgáljuk mindkét gondunk enyhítését. A lakótelepeken épülő könyvtárakat klubhelyiségekkel, előadóteremmel kiegészítve szeretnénk megépíteni, és ily módon — a hagyományos könyvtári feladatokon kívül, azokra építve — vállalni a lakótelepeken az általános művelődési alapellátást is. Ezt a fejlesztési elképzelést megerősítette az a tanácsülés, amely ez év márciusában a főváros közművelődési helyzetét tárgyalta és a lakótelepi könyvtárak létrehozását kiemelt feladatnak minősítette.

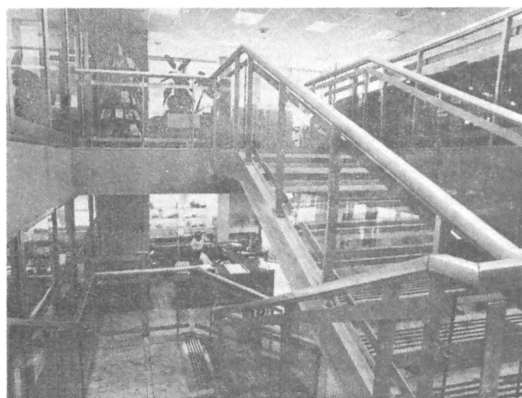
Könyvek és más dokumentumok

1971 óta — ez az utolsó év, amelyre az 1972. évi beszámoló hivatkozott — 2,6 millióról 4,2 millióra emelkedett az állomány leltári egységeinek száma. Évente 175 és 270 ezer egység között mozgott a gyarapodás, a 80-as években pedig mindig 250 ezer kötet fölött volt. A fenntartó és a könyvtár erőfeszítéseit mutatják ezek a számok, az örök — reménytelen?! — versenyfutást a megjelenő könyvek ára és a szerzési keretek között. És mindezzel együtt és mindenek eredményeképpen a főváros lakosságának ellátottsága (lakosonként átlagosan 1,4 kötet) még mindig rosszabb, mint a tanácsi könyvtárak által nyújtott ellátottság országos átlaga (3,3). A fővároson belül is nagyon egyenetlen az ellátottság: kerületenként 0,7 és 2,8 kötet között ingadozik. Olyan nagy lélekszámú kerületekben, mint a XIV., a XV., XVI. és a XVIII., az egy lakosra jutó könyvek száma nem éri el az egy kötetet. Nyilván nem véletlen, hogy ugyanazon kerületekben a legnagyobb a lemaradás, amelyekben hiányzik a megfelelő méretű könyvtár. A fővárosi és az országos átlag között akkor is nagy a különbség, ha az olvasók számához viszonyítjuk az állományt: míg országosan 21,5 egység jut egy olvasóra, addig Budapesten 16,8.

A számok néhány olyan gondot is felszínre hoznak, amelyek nemcsak a főváros könyvtár-

ügyét nyomasztják. Az 1972-ben megjelent szakmai irányelvek törték meg először azt a gyakorlatot, amely a lakosság ellátását pusztán a könyvek számával mérte, mégpedig azért, hogy a gyűjtemény összetételét, a magyar könyvtermés megfelelő képviselői arányait emelték mércévé. Az azóta eltelt időben — amely szinte pontosan egybeesik a mi mostani számvetésünk időszakával — egyre jobban érvényesül ez a szemlélet az egyes könyvtárak munkájának mérlegelésekor. De úgy tűnik, máig sem találtunk (vagy nem is kerestünk?) a kötet számnál alkalmasabb mércét a lakosság ellátottságának jellemzésére. Pedig a pusztán számbeli adatok, illetve a mennyiségi növekedés sok mindent eltakar. Rengeteg kérdést vet fel ez az ellátottsági adat, egyiküket-másikat a vb-ülésen is feltették. Meddig növelhető a könyvtári állomány? Szükség van-e erre a sok könyvre a könyvtár feladatainak ellátásához, az olvasók igényeinek kielégítéséhez? Ennyi olvasó kiszolgálása nem oldható-e meg kevesebb könyvvel? (Ez utóbbi kérdés még akkor is óhatatlanul elhangzik, ha nem az országosan legalacsonyabb budapesti olvasói ellátottsági arányhoz viszonyít valaki.) Mennyi az állományból az elavult, a használhatatlan, a fölösleges mű? (Óvatos becslések szerint a főváros tanácsi könyvtárhálózatában körülbelül egymillió kötet.) Mit tettünk és mit teszünk, hogy ezektől megszabadítsuk a könyvtárakat? Miért nem növekszik az olvasók száma ugyanolyan, vagy majdnem ugyanolyan mértékben, mint a könyvek száma? (Megjegyzendő: Budapesten az utóbbi években — elsősorban az akkor elkészült új nagykönyvtárak vonzása következtében — tisztes mértékben növekedett az olvasók száma.) E kérdésekről ne gondoljuk, hogy csak a szakmán kívül álló laikusok teszik fel őket: ellenkezőleg, a könyvtárosság lényeges kérdéseiről és nagy gondjairól tanúskodnak.

Az FSZEK például működtet egy úgynevezett központi duplumraktárt, de mi értelme van itt olyan könyveket tárolnia százezres nagyságrendben, amelyekről tudván tudja, hogy soha nem lesz szükség rájuk? Nemcsak hálózatában, hanem máshol sem. Hiszen mindenütt ugyanezekből a könyvekből van bőven fölösleg. A *Könyvtáros* 1985/6-os számában ismertette azt a könyvkiarúsítási akciót, amelyet az év elején szerveztünk. De a lebonyolításhoz olyan keserves utat kellett végigjárni a nyilvánvalóan fölös könyvek esetében is, hogy kérdés: megérte, megéri-e? Nem lehetne egyszerűsíteni a könyvkiadási eljárást? Vagy me-

A Dagály utcai főkönyvtár

gyei, fővárosi és országos tárolóraktárakban őrizzük azokat a könyveket, amelyekre senkinek sincs szüksége? Meddig, miért és kinek?

A kérdések folytathatók és — esetleg némi módosítással — bármelyik megyében, városban feltehetőek volnának. Mit tegyünk tehát? Természetesen a jövőben is vásárolnunk kell új könyveket. Beszerzésükre valószínűleg több pénzre lesz szükségünk, mint eddig, hiszen a könyvtárak folyamatosan emelkednek. Az olvasók igényeinek kielégítésére azonban a jelenleginél kisebb, de jobb összetételű, frissebb könyvállomány is elegendő volna. Ennek kialakítására törekszünk, mégpedig többféle megoldással.

Ez év júniusában a hálózaton belüli állománykivonásnak új rendjét vezettük be. A duplumraktárt valódi duplumraktárrá alakítjuk át, ahova csak olyan könyvek kerülhetnek, amelyekre a hálózatban valahol vagy valamikor szükség lehet. A főlös állománytól a kerületi főkönyvtárak — amelyeknek áttekinthetőségük van saját kerületük állományáról, és egyeztetik adataikat a központi duplumraktárral — szabadítják meg a hálózatot. Ezt, sajnos, csak lassú ütemben tehetik a jogszabály megrevisége miatt. A kötöttségek feloldásában segítséget a felügyeleti hatóságtól várunk.

Az állomány „másfajta”, az olvasók nagy részének igényeit jobban figyelembe vevő elrendezése, amelyet ez évben kísérleti jelleggel négy könyvtárban vezetünk be, azzal jár, hogy az illető könyvtárak állományát előzetesen alaposan megtisztítjuk. Ennek következtében az új raktári rend olvasószolgálati hasznán kívül az állomány alakítását is kedvezően befolyásolja. Eredményeiről még korai volna beszélni, de

a módszertől mindenképpen az állomány korszerűsítését várjuk.

Az elmúlt tíz évben jelent meg és nyert teljes polgárjogot hálózatunkban a hanglemez és a hangszalag, ekkor kezdődött meg a diák és a videokazetták gyűjtése. Állományunkban 1984-ben 464 068 egység volt az új információhordozókból, de ezek a forgalomban, különösen a helybenhasználatban számarányuknál sokkal nagyobb szerepet játszanak. Az olvasók — használók mindinkább igénylik őket, a náluk sokkal drágább videokazettákat is. Éppen ezért azt tűztük ki célul, hogy a hagyományos dokumentumok tekintetében — az állomány megtisztítását is feltételezve — a szintentartásra, az új ismerethordozók vonatkozásában viszont a használói igényekkel való lépéstartásra törekszünk.

Mivel szolgálunk?

Mindenesetre sokkal többel és hosszabb ideig, mint korábban tettük. A felnőtt- és a gyermekkönyvtárak a hetvenes évek elején jószereint csak könyvvel és folyóirattal fogadták olvasóikat, kölcsönözték a könyveket, a helybenolvasás céljára pedig csupán néhány asztaluk volt. A beszámolási időszakban — elsősorban az ekkor létesült nagyobb intézményekben — 9 könyvtárban jött létre zenei részleg és nyelvtúdió (köztük a központi zenei gyűjtemény hangstúdióval ellátott olvasóterme), 12 további könyvtárban pedig a zenehallgatás, 6 helyen hanglemez-kölcsönzés, 8 könyvtárban nyelvlecke-kölcsönzés, a kőbányai artotékában eredeti grafikák kölcsönzésének lehetősége. 4 helyen kiállítási helyiség, illetve kisgaléria nyílt. Ezeket a szolgáltatásokat ma már mi is természetesen tekintjük s az olvasók is. Éppúgy, mint azt, hogy a könyvtárban lehet hangzóanyagot másoltatni, és hogy a lakáshoz kötött olvasóknak házhoz szállítjuk az olvasnivalót.

A hagyományos szolgáltatások szintén sok tekintetben megújultak. Elsősorban az olvasótermek érdemelnek említést. Jelenleg 29 könyvtárban lehetséges a helybenolvasás, közülük az újonnan létesített könyvtárak olvasótermei a legfontosabbak. Ezekben 20 és 80 között van az ülőhelyek száma, a kézikönyvtár kötettszáma nemegyszer meghaladja a tizezretet, a kurrens folyóiratoké a háromszázat. (Sajnos, az utóbbi években anyagi okokból csökkentenünk kellett az előfizetett folyóiratok és újsá-

gok számát.) Külön meg kell említeni a Kertész utcai nyelv- és irodalomtudományi szakolvasó termet, amelynek tevékenységét a *Könyvtáros* 1984. évi 2. száma is bemutatta.

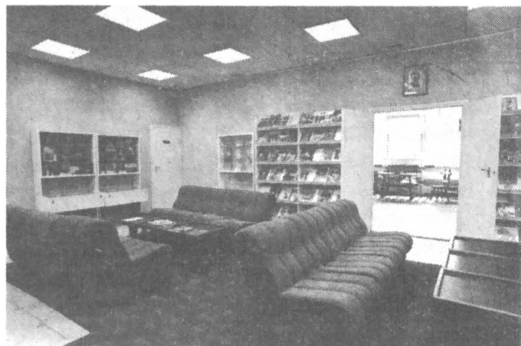
A beszámolási időszakban nőtt a könyvtárak nyitva tartási ideje is. Az ötnapos munkahétre való áttéréssel egyidejűleg növeltük a napi nyitva tartást és a hétvégén is nyitva tartó könyvtárak számát. Jelenleg 21 helyen lehet a hét végén kölcsönözni, 10 könyvtárban pedig az olvasóterem szombaton és vasárnap is nyitva van. A központi könyvtárral együtt (amely hetente 56 órát tart nyitva) 12 könyvtárunk látogatható több mint 40 órán keresztül.

Szolgáltatásainkat — mindig lépést tartva a növekvő igényekkel — folyamatosan szeretnénk bővíteni. Már most tudjuk, hogy a következő lépésünknek a videokazetták kölcsönzésének kellene lennie. Jelenleg két könyvtár rendelkezik videomagnó berendezéssel, közülük azonban az egyik készüléke teljesen elavult. Ha az anyagi feltételeket sikerül megteremtünk, könyvtárainkban szeretnénk kialakítani a videokölcsönzés nem kereskedelmi hálózatát.

Szolgáltatásaink bővítésének másik, lehetséges és szükséges módja az úgynevezett közhasznú információnyújtás megszervezése. Hasonló feladatra Budapesten többféle intézmény vállalkozna, de megvalósítására egyiknek sincs olyan jó és sok lehetősége, mint éppen a könyvtárnak, és az olyan, az egész fővárost átszövő hálózatnak, mint az FSZEK-é. A közhasznú információszolgáltatás megvalósításához is a jelenleginél jobb személyi és technikai feltételekre volna szükség, de a meglévők felhasználásával is sokkal többet tehetnénk, mint tettünk eddig, akár mi, akár a többi magyar könyvtár.

A budapesti olvasók

1983-ban — a beszámolóban még csak a tavalyelőtti adat szerepelhetett — a főváros lakosságának 9,1 százaléka volt a könyvtár beiratkozott olvasója. Az elmúlt évben — miként az utóbbi években mindig — újra emelkedett az olvasók száma, így 1984 végén — és eddig ez a legmagasabb szám a könyvtár történetében — a tízezer új olvasóval együtt 199 037 beiratkozott olvasónk volt. (A lakosság számához viszonyított arány — mivel közben a főváros lélekszáma lassan csökken — most valamivel jobb, 9,6 százalék.) A magyar nagyvárosok

Folyóirat-olvasó a Dagály utcai főkönyvtárban
(Braun Tamás felvételei)

között viszont Budapest van az utolsó helyen. Nem dicsekedhetünk akkor sem, ha a külföldi nagyvárosokkal hasonlítjuk össze eredményeinket. Az ellátási hiányok, a „fehér foltok” mellett a magyar és a budapesti könyvtárhasználati kultúra alacsony színvonala, valamint saját munkánk (igényfelkeltés, propaganda stb.) gyengeségei okozzák a lemaradást.

Azzal esetleg vigasztalhatnánk magunkat, hogy a testvér, a szakszervezeti közművelődési hálózat adataival együtt jobb a fővárosi helyzet. Ám ez nem volna igaz, mert a két hálózat adatait együtt számítva is éppen úgy az utolsó helyen vagyunk a magyar nagyvárosok könyvtárhálózatai között, mint külön-külön. Ráadásul figyelembe veendő tényező a szakszervezeti könyvtárak lassú leépülése is, amelynek jele, hogy 1971 és 1983 között a szakszervezeti könyvtárak olvasóinak száma majdnem 75 ezerrel, teljes olvasótáborának egynegyed részével csökkent. Bár jogosan lehetne arra hivatkozni, hogy ez idő alatt a fővárosi iparban foglalkoztatottak száma szintén csökkent, meg arra, hogy a nehezedő gazdasági helyzet miatt az emberek kevesebbet érnek rá olvasni, a tény tény maradna. Tudomásul kell vennünk: a budapesti olvasók arányának kiszámításakor egyre kevésbé számíthatunk a szakszervezeti könyvtáraknak az olvasási helyzetet megszépítő szerepeltetésére.

Vagy további könyvtártípusok számításba vételével még jobban tágítsuk a kört? A laikus vélekedésekkel szemben magunk is tiltakozunk, ha valaki vagy valakik arra hivatkoznak, hogy Budapesten működik a legtöbb nagy szakkönyvtár, amelyet a főváros lakossága is használ, és ez az igénybevétel javítja az átlagot. (Mellesleg: ilyen számítást is végeztünk, s ki-

derült, hogy a szakkönyvtárak adatai sem javítják Budapest helyezését a skálán.) Ám valóban nem vehető figyelembe a nagykönyvtárak olvasóinak semmilyen hányada a közművelődési jellegű olvasás számbavételekor? Az egyetemisták és a főiskolások, az olvasói statisztikák rovataiban megbúvó, az adott könyvtár profiljától eltérő foglalkozású, hivatású, mégis ott olvasó értelmiségiek? Bizonyára javítja a helyzetet néhány ezer ilyen olvasó, és egyszer érdemes is lenne számba venni őket. Persze nem azzal a céllal, hogy ezáltal magunkat felmentsük a felelősség alól. Két dolog mindenestre elgondolkodtató a budapesti nagykönyvtárak közművelődési felelősségét illetően. Az egyik *Jónás Károly* cikkének (Ha szombat, akkor nem kell a könyvtár? *Könyvtáros*, 1985/1. sz.) — nem vitája, hiszen a legtöbben óvakodtak megszólalni, hanem — visszhangja. A másik pedig a nagykönyvtárak nyári zárva tartásának összehangolatlanága. Minden évben ismétlődnek a párhuzamos zárva tartások, pedig jó tíz éve minisztériumi utasítás is napvilágot látott ez ügyben. Vagy tán ez sem jogszabállyal megoldandó-megoldható kérdés. Esetleg nem is a minisztérium illetékes az ügyben?

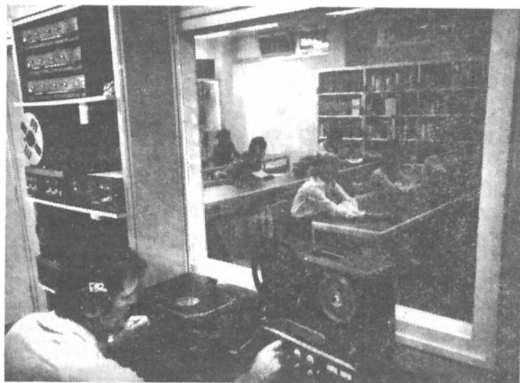
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár olvasóinak mintegy harmada gyermekolvasó, egyharmada pedig nyugdíjas. Ha azt is figyelembe vesszük, hogy a felnőtt olvasók majdnem fele (47,6 százalék) 30 éven aluli, e csoporton belül pedig igen magas és emelkedő irányzatot mutat a középiskolás korosztály részesedése, két olyan társadalmi réteg hívja fel magára a figyelmet, amelynek létszámánál fogva is nagy súlyt kell kapnia olvasószolgálati munkánkban. A gyermekolvasók és a 18 éven aluli tanulók — a jövő reménybeli olvasói — különleges elbánást igényelnek könyvtárunktól, annál inkább is, mert a középiskolásokat a legtöbb budapesti nagykönyvtár életkori korlátozással kizárja a használatból. Éppen ezért néhány éve kiemelten igyekeztünk foglalkozni igényeikkel, de meggyőződésem szerint még mindig nem teszünk eleget érdekükben. A másik hangsúlyos csoport a nyugdíjasoké, hiszen demográfiai okokból számuk növekedésére számíthatunk. Ők a leghűsegebb olvasóink. Számukra az olvasás, a könyvtár a társadalomhoz való kötődés fontos tényezője, a szabadidő hasznos — és olcsó! — eltöltési lehetősége. Könyvtári ellátásuk nemcsak kulturális, de egyre inkább szociális feladat is. Igényeiket igyekszünk a lehető legjobban kielégíteni.

A szak- és a betanított munkások olvasótáborunk 17,6 százalékát alkotják (1978 óta arányuk az olvasótáborban csökkent, de kisebb mértékben, mint a munkásság aránya Budapest lakosságában). Rájuk, igényeik, társadalmi súlyuk miatt különös figyelmet fordít olvasószolgálatunk. Éppúgy, mint az értelmiségre, ennek már dolgozó vagy még tanuló (egyetemista, főiskolás) tagjaira egyaránt.

A „Mennyit és mit olvasnak könyvtárlátogatóink?” kérdésre majdnem pontosan ugyanazt válaszolhatnánk, amit az ország szinte valamennyi közművelődési könyvtára (például: a kölcsönzött könyvek száma csökken, a helybenhasználat növekszik). Egy mondatban: a nagyjából azonos számú olvasó többször jön a könyvtárba mint régebben, és inkább helyben tájékozódik, olvas, tanul, zenét hallgat, otthoni használatra azonban a korábbinál kevesebb könyvet kölcsönöz. Az olvasmányok összetételéről hamarosan többet és megbízhatóbbat mondhatunk, mint tehetjük azt a beszámoló megfogalmazásakor. 1984 második felében ugyanis megismételtük — kibővítvé és a mai igényeknek megfelelően alakítva — az 1934-ben könyvtárunk olvasói körében végzett olvasmányvizsgálatot. Úgy gondoljuk, az évforduló kínálta összehasonlítási alkalmat mindenképpen meg kellett ragadnunk, mivel ilyen távolságból már kirajzolódhatnak a változási irányzatok — ha vannak ilyenek. A vizsgálódás első eredményeiről az év végén adhatunk hírt.

Szakkönyvtári feladatok

A közművelődési könyvtári feladatokat tárgyalván a Szabó Ervin Könyvtár egész tevékenységébe mindig beleértettük a központi könyvtárét is (az adatok között szintén mindenütt szerepeltek a központ számai). A központi könyvtárról azonban külön is szólni kell, hiszen a hálózat közművelődési tevékenysége csonka volna szolgáltatásai nélkül (gazdag folyóirat-állomány, nagyértékű történeti gyűjtemények, referenz-szolgáltatás stb.). A központi könyvtár közművelődési szolgáltatásai — amelyek a fővárosi ellátás legfelsőbb szintjét képviselik — nem bővíülhettek az elmúlt időben, hiszen közismerten rossz épületadottságai semmiféle fejlesztést nem tettek lehetővé, sőt a szintentartást is alig. Közelebb járnánk az igazsághoz, ha azt íránk, hogy a központi könyvtár közművelődési szolgáltatásai — a mai kor követelte színvonalon — a feltételek

**A kelenföldi főkönyvtár zenei részlege
(MTI Fotó — Ruzsonyi Gábor felvétele)**

hiányában létre sem jöttek. Pedig az igények állandóan növekednek, különösen azóta, hogy az elmúlt években a közelben levő nagykönyvtárak (Országos Széchényi Könyvtár, Egyetemi Könyvtár, a Közgazdaságtudományi Egyetem Könyvtára) különféle okokból szüneteltették vagy korlátozták szolgáltatásaikat.

A helytörténeti gyűjtés és szolgáltatás, amely a Budapest Gyűjtemény tevékenységében ölt testet, átmenetet képez a közművelődési és a szakkönyvtári feladatok között. A beszámoló időszakájában a gyűjtemény olyan nagyszabású vállalkozásokat fejezett be, mint a *Budapest Története Bibliográfia* 7 kötetének kiadása, s olyanokat kezdett meg, mint a *Budapest Története Képekben* című ikonográfia, illetve az évente megjelenő budapesti kurrens helytörténeti bibliográfia. A helytörténeti dokumentumok gyűjtését és feltárását tovább folytatva, finomítva, a továbbfejlesztés két irányát tervezzük: A feltárás hagyományos könyvtári teendőin felül is a várostörténeti kutatás műhelyévé szeretnénk fejleszteni a Budapest Gyűjteményt. Másfelől pedig a tisztán történeti profil korlátait lazítva az urbanisztika, a városigazgatás gyakorlati feladatainak megoldásában is többet szeretnénk segíteni. Ezzel kapcsolatban a gyűjteménynek és szociológiai dokumentációnknak együttes feladatai is adódnak.

A szociológiai dokumentáció — meglepő módon, hiszen a szociológia egyik leghagyományosabb gyűjtési területünk — a könyvtár legfiatalabb szervezeti egysége és szolgáltatásai is most vannak kialakulóban. A hagyományos feltárási megoldások (központi és helyi kataló-

gusok, kurrens és retrospektív szakkibliográfia, tartalomjegyzék-szolgáltatás) mellett a Tudománypolitikai Bizottság anyagi támogatásával számítógépes információs szolgáltatást indítottunk. Ennek — más intézményekkel együttműködve történő — bővítését, másrészt pedig a klasszikus könyvtári kutatássegítő tevékenység továbbfejlesztését tervezzük. (Ez utóbbi első eredménye már megszületett: megjelent *A magyar szociológiatörténeti füzetek* 1. száma.)

Hogyan tovább?

E vázlatos áttekintésben mindenről nem írhattunk. Még annyiról sem, mint a végrehajtóbizottsági beszámolóban. Nem említettük például bibliográfiai tevékenységünket, amelynek megújítása és továbbfejlesztése szintén előttünk álló feladat. Nem beszéltünk a szakfelügyeleti és a módszertani munka összekapcsolásáról a hálózatirányításban. Nem esett szó együttműködési kérdésekről sem a társintézmények, sem a társadalmi szervek, kerületi tanácsok vonatkozásában. Személyzeti helyzetünk és gazdálkodási kérdéseink szintén alapos elemzést igényeltek volna. Mindezek és még mások is olyan kérdések, amelyek szerepeltek beszámolóinkban, amelyekkel folyamatosan foglalkozunk, megoldásukkal sokat küszködünk. Itt és most az elmúlt tiz-tizenkét év legfontosabb fejlődési tendenciáiról adhattunk számot, és — a végrehajtó bizottság határozata alapján — megkíséreltük jelezni a legfontosabb fejlesztési irányokat.

Befejezésül egyetlen kérdésről szólunk: a központi könyvtár elhelyezéséről. Valamennyi tervünk és elképzelésünk megvalósításának (nemcsak azoknak, amelyek közvetlenül a központhoz kapcsolódnak) egyik alapfeltétele a központi könyvtár elhelyezési gondjainak megoldása. Sőt nemcsak a fejlesztési terveknek, hanem a tevékenység mai színvonalon való fenntartásának is. A gondokat és a megoldási lehetőségeket is számba véve a végrehajtó bizottság kétféle megoldásra kért javaslatot tőlünk: A jelenlegi épület bővítéssel egybekötött felújítására, illetve új épület építésére. A költségbecslést is tartalmazó tanulmánytervek az adott határidőre elkészültek. A következő öt-éves tervidőszak most folyó előkészítése keretében születik döntés: melyik változat valósítható meg, és főleg mikor.

Kiss Jenő